TRADYCJE EDUKACYJNE SULECHOWA

_Bogumiła Burda
Wydział Humanistyczny

BUDYNEK SIEROCIŃCA W SULECHOWIE. PRACA: S. STEINBART, WARHAFFTIGE UND UMSTÄNDLICHE NACHRICHT DERJENIGEN TROPFFEN, STRÖMLEIN UND FLÜSSE, SO AUS GOTTES REICHER SEEGENS-QUELLE IN DAS VON IHM SELBST VOR DER STADT ZÜLLICHOW BEY KRAUSCHE NICHT SO WOHL ZU BLOSSER ERZIEH- UND UNTERHALTUNG ARMER VERLASSENER KINDER, ALS VIELMEHR ZU ERWECKUNG UND STÄRCKUNG DES GLAUBENS GESTIFFTETE WAYSEN-HAUß, ALS WELCHES EINTZIG UND ALLEIN IM VERTRAUEN AUF DIE HERTZLENCKENDE KRAFFT SEINER EWIGEN LIEBE UND GNADE ANGEFANGEN, UND BIS AUF GEGENWÄRTIGE ZEIT FORTGESETZET WORDEN, BERLIN 1723. ŹRÓDŁO: ARCHIWUM PAŃSTWOWE W ZIELONEJ GÓRZE

W 1719 r. w Sulechowie została założona fundacja Rodziny Steinbartów, która stała się zaczątkiem Zespołów Edukacyjnych (Kształceniowych) na wzór Franckesche Stiftungen w Halle. Założycielem i twórcą tego pomysłu był pietysta, igielnik, Siegmund Steinbart[1], który pochodził z Zielonej Góry (w tym okresie miasto należało do 1740 r. do Monarchii Habsburskiej)[2]. W 1701 r. S. Steinbart przeprowadził się do Sulechowa[3]. Odbył on wędrówkę po Europie, dotarł do Halle, gdzie poznał ośrodek kaznodziei A.H. Franckego (tzw. Franckesche Stiftungen). Jako protestant poznał i przyjął idee pietyzmu, które postanowił realizować w dalszym swoim życiu. Do Halle w początkach wieku XVIII wysłał swego syna, Johanna Christiana, który naukę kontynuował u uczniów Franckego. Zapoznał się doskonale z zasadami i programem nauczania proponowanymi w Halle. Opierając się na pietyzmie S. Steinbart podjął działania zorganizowania i wybudowania domu dla sierot (sierocińca) w Sulechowie[4]. Nie posiadając, wzorem Franckego, swego majątku, S. Stienbart zwrócił się 1 lipca 1719 r. do króla Fryderyka Wilhelma I z pisemną prośbą, jak też i do Królewskiej Dyrekcji do spraw ubogich (Armendirektion), o udzielenie mu koncesji na założenie i prowadzenie w Sulechowie Domu dla sierot oraz zwolnienia tej placówki z obowiązujących w królestwie pruskim świadczeń podatkowych. Królewską zgodę otrzymał już 12 lipca 1719 r. (odpisy dokumentów znajdują się w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze)[5]. Dokumenty to: *1.07.1719 r. - S. Steinbart wystosował suplikę do króla Fryderyka Wilhelma, w której wskazywał na potrzebę opieki nad dziećmi ubogimi z Sulechowa i okolicy. Wnioskował o protekcję królewską nad tym przedsięwzięciem.*

12.07.1719 r. - król Fryderyk Wilhelm odpowiedział pozytywnie na zamiar Steinbarta, objął opieką jego dzieło i uwolnił od powinności obywatelskich (obciążeń) środki przeznaczone na budowę sierocińca. Tym samym wydał zgodę na budowę sierocińca.

7.11.1726 r. - król Fryderyk Wilhelm potwierdził formalnie założenie fundacji przez S. Steinbarta. Jest to obszerny, liczący 21 stron dokument, precyzujący w 20 punktach zasady funkcjonowania fundacji. Fundacja miała być zasilana z kasy królewskiej z dochodów osiąganych z cła, akcyzy oraz z dochodów leśnych.

W ten sposób narodził się sulechowski sierociniec (Waisenhaus), zakład wychowawczy oraz uzyskano zgodę na rozpoczęcie budowy na początku Domu dla sierot i równocześnie na powołanie Fundacji. Wcześniej Steinbart uzyskał poparcie w swym mieście od duchownych i rady miejskiej[6]. Początko-

1 G.S. Steinbart urodził się 1 stycznia 1667 r. w Zielonej Górze, zmarł 27 czerwca 1739 r. w Sulechowie

2 B. Burda, *Zygmunt Steinbart (1667-1739). Igielnik z Zielonej Góry, założyciel Zespołów Kształceniowych w Sulechowie*, [w:] *Ludzie Środkowego Nadodrza. Wybrane szkice biograficzne (XII--XX wiek)*, praca zbiorowa pod red. K. Bartkiewicza, Zielona Góra 1998, s. 193-194; zob. także: Brandenburgische Geschichte, Hrsg. Ingo Materna; Kurt Adamy; Wolfgang Ribbe, Berlin 1995, s. 352.

3 W Sulechowie ożenił się i osiadł. Równocześnie stał się propagatorem idei pietyzmu. W mieście działała duża grupa pietystów.

4 *Beiträge zur Geschichte der Steinbartschen Erziehungs= und Anstalten Waisenhausund Königliche Pädagogium bei Züllichau. Erste Abtheilung herausgegeben zur ersten Säcularfeier des Königl. Pädagogiums am 12. Und 13. Juli 1876*, Jena 1876, s. IV-V; *Ubi Sunt? Verzeichnis aller Zöglinge und Schüler die vom 1768 und vom 1782-April 1911 des Königliche Pädagogium und Waisenhaus bei* Züllichau *besucht haben…*, s. 1-10

5 Archiwum Państwowe w Zielonej Górze (AP Zielona Góra), sygn. 843 – teczka nosi tytuł „Założenie tutejszego sierocińca. Akta pochodzą z lat 1709-1915, 147 kart, Najcenniejszą grupę dokumentów w tej jednostce archiwalnej stanowią odpisy pism S. Streinbarta do króla pruskiego i decyzje królewskie. Są to dokumenty założycielskie sierocińca i fundacji.

6 [G. Berndt], *Abriß zur heimatkunde der Kreises Züllichau und Schiwebus. Fünfte Auflage*, Schwiebus 1925, s. 55; E. L. Wedekind, *Neue Chronik der Stadt Züllichauvon den ersten Zeiten ihrer Enstehung bis auf die gegenwärtige Zeit. Nebst einer Urkunden-*

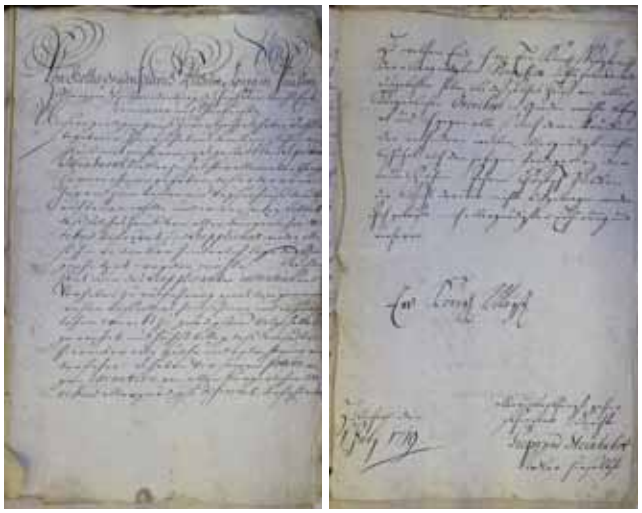

1.07.1719 R. – S. STEINBART WYSTOSOWAŁ SUPLIKĘ DO KRÓLA FRYDERYKA WILHELMA, W KTÓREJ WSKAZYWAŁ NA POTRZEBĘ OPIEKI NAD DZIEĆMI UBOGIMI Z SULECHOWA I OKOLICY. WNIOSKOWAŁ O PROTEKCJĘ KRÓLEWSKĄ NAD ZAŁOŻENIEM SIEROCIŃCA.

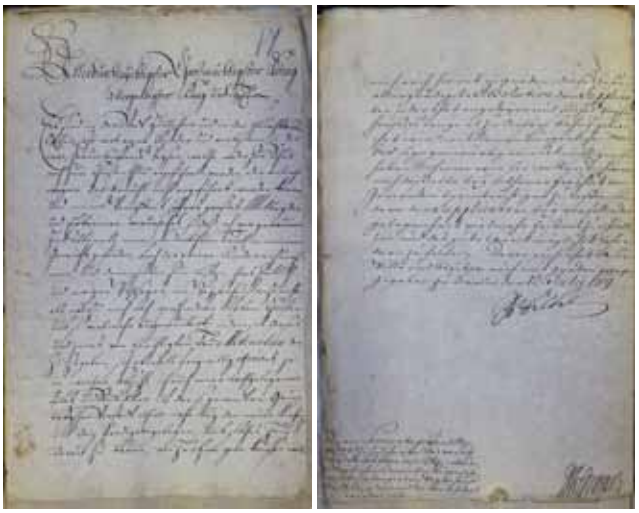

12.07.1719 R. – KRÓL FRYDERYK WILHELM ODPOWIEDZIAŁ POZYTYWNIE NA ZAMIAR S. STEINBARTA, OBJĄŁ OPIEKĄ JEGO DZIEŁO I UWOLNIŁ OD POWINNOŚCI OBYWATELSKICH (OBCIĄŻEŃ) ŚRODKI PRZEZNACZONE NA BUDOWĘ SIEROCIŃCA. WYDAŁ ZGODĘ NA BUDOWĘ SIEROCIŃCA.

ŹRÓDŁ:O: RCHIWUM PAŃSTWOWE W ZIELONEJ GÓRZE(DALEJ JAKO AP ZIELONA GÓRA, AKTA MIASTA SULECHOWA, SYGN. 843, „ZAŁOŻENIE TUTEJSZEGO SIEROCINCA Z LAT 1709-1915"

wo kapitał własny S. Steinbarta był bardzo mały - wynosił tylko 6 dukatów i 10 talarów. Sam fundator wywiesił skrzynkę na drzwiach swego domu, gdzie można było złożyć datki.

Sulechów w tym okresie liczył ponad 4 tys. mieszkańców[7]. Wyznacznikami pietyzmu były ofiary na rzecz Kościoła, ale przede wszystkim dążenie do rozwinięcia działalności edukacyjnej, opieka nad dziećmi ubogimi (sierocińce), tworzenie tzw. szkół dla ubogich dzieci (Armenschule)[8]. Fryderyk I wspierający pietystów w Brandenburgii wyraził zgodę i sam ofiarował 10 kop pni sosnowych. W 1719 r. rozpoczęto budowę sierocińca, gdzie już w następnym roku przyjęto do obiektu pierwsze sieroty. Plan pod budynek został zakupiony od Bractwa Kurkowego za zgromadzony kapitał 400 talarów. Po trzech latach w sierocińcu było już 40 dzieci, natomiast w 1723 r. założono Fundację. Pierwszym kaznodzieją był syn S. Steinbarta, Johann Christian. W 1726 r. król pruski wydał przywilej dla Fundacji, która została uznana za *Pium Corpus*, czyli instytucję dobroczynności publicznej. Odtąd funkcja dyrektora była dziedziczna, pełniona przez potomków założyciela lub członków ich rodzin. Dodatkowo sierociniec tworzył własną, podległą bezpośrednio kierownictwu kościoła prowincjonalnego, parafię. Środki finansowe na założenie sierocińca Steinbart pozyskiwał dzięki dotacjom i ciągłym darowiznom ze strony mieszczan, rzemieślników. Do znaczących darczyńców zaliczali się: Ursula von Dersslinger, która ofiarowała 3 800 mórg ziemi i 2500 mórg lasów, dwa majątki: Kierzków i Krusze. Natomiast kapitan Karl von Waldow ofiarował 2000 mórg ziemi i 9 080 mórg lasów, były to majątki Maszków i Rudna. Te darowizny pozwoliły na rozwinięcie dalszej działalności[9]. Rodzina Steinbartów otrzymała także od króla pruskiego grunt nad Odrą, gdzie założono winnicę, zakupiono również małe gospodarstwo rolne we wsi Radowice.

Na terenie Fundacji rozwinęły się: sierociniec, szkoły, księgarnia, piekarnia, łaźnia, browar, kościół, ogród i plac zabaw. Wspaniały kompleks wychowawczo-oświatowy posiadał jeszcze drukarnię, barokową kaplicę. W 1766 r. dzięki staraniom Gotthilfa Samuela Steinbarta, wnuka założyciela, ośrodek sulechowski posiadał już sześć szkół dla wszystkich profili kształcenia, w tym wprowadzone zostały nowe rozwiązania pedagogiczne i typy szkół na miarę potrzeb.

G. S. Steinbart zwrócił się do Fryderyka II o nadanie nowego przywileju dla Pruskiego Królewskiego Gimnazjum Pedagogicznego (*Königliche Pädagogium*)[10]. Równolegle podjął działania zmierzające do ukształtowania nowego modelu szkół w Sulechowie. Opracował on 6 propozycji programowych[11]. Był on profesorem na Uniwersytecie we Frankfurcie nad Odrą, pełnił dodatkowo funkcję dyrektora Fundacji i pastora[12]. Do 1911 r. w murach tej tylko placówki uczyło się 6211 uczniów.

sammlung, Züllichau 1851, s. 255-275.

7 *Sulechów i okolice. Monografia* pod red. Z. Borasa, Poznań 1985, s. 79.

8 zob. K. Matwijowski, *Poglądy i formacja duchowa śląskich pietystów, Studia z dziejów kultury i mentalności czasów nowożytnych*, pod red. K. Matwijowskiego i B. Roka, Prace Historyczne IV, Wrocław 1993, s. 68.

9 *Beitrage zur Geschichte der Steinbartschen Erziehungs= und Unterrichts= Anstalten Waisenhaus und Königl.Pädagogium bei Züllichau. Erste Abtheilung herausgegeben zur esrten Säcularfeier des Königl. Pädagogiums am 12.und 13. Juli 1867*, Jena 1867, wstęp, s. III i n.

10 *Brandenburgische Geschichte*, Hrsg. Ingo Materna; Kurt Adamy; Wolfgang Ribbe, Berlin 1995, s. 366-367.

11 *Beitrage zur Geschichte der Steinbartschen Erziehungs= und Unterrichts= Anstalten Waisenhaus und Königl.Pädagogium bei Züllichau. Erste Abtheilung herausgegeben zur esrten Säcularfeier des Königl. Pädagogiums am 12.und 13. Juli 1867. Jena 1867*, wstęp, s. IV i n.

12 B. Burda, *Gotthilf Samuel Steinbart (1738-1809)- duchowny ewangelicki, filozof, pedagog, organizator szkolnictwa, profesor Uniwersytetu we Frankfurcie nad Odrą*, Rocznik lubuski T. XXIII cz. 1, pod red K. Bartkiewicza, Zielona Góra 1997, s. 155-156; B. Burda, *Związki edukacyjne Śląska z ziemiami polskimi w okresie oświecenia*, Zielona Góra 1992, s. 89 i n. Jako profesor uczelni we Frankfurcie nad Odrą umożliwiał studentom przybywającym z ziem polskich, a nie znających języka niemieckiego zdawanie egzaminów w języku polskim.

W latach 1760-1779 ukształtował się Zespół Kształceniowy składający się z 6 szkół. Były to: niemiecka szkoła elementarna dla najuboższych, przygotowująca do pracy na roli, szkoła dla dziewcząt, Królewskie Gimnazjum Pedagogiczne - przygotowujące do studiów uniwersyteckich, szkoła realna dla zamożniejszych grup społecznych (artystów, rzemieślników, górników, dzieci oficerów, szlachty, budowniczych, znana była jako *Realschule*), seminarium nauczycielskie i szkoła ćwiczeń dla przyszłych nauczycieli. W programie nauczania z 1779 r. można znaleźć takie przedmioty jak: naukę o administracji, naukę o gospodarce, teorię zarządzania, historię naturalną i polityczną, język ojczysty i języki nowożytne, matematykę z geometrią, w szkole realnej również hebrajski i grekę. Dodatkowo były też przedmioty jak ćwiczenia sportowo-cielesne, pływanie, jazda konna, szermierka, nauka tańca towarzyskiego i gra na instrumentach muzycznych. Były też zajęcia z zakresu fortyfikacji, pomiaru pól, czy dla dziewcząt - zajęcia z uprawy roślin.

W wyniku III rozbioru Polski z ziem włączonych do Prus utworzono tzw. Prusy Południowe. Brakowało wykształconej kadry nauczycieli dla szkół, dlatego też po 1798 r. prowadzono w Sulechowie zajęcia w języku polskim dla seminarzystów z Prus Południowych, pobierających naukę w seminarium nauczycielskim[13]. Od 1803 r. dzięki polskiemu funduszowi szkolnemu w sulechowskim gimnazjum przygotowywało się do zawodu nauczycielskiego, pod kierunkiem Steinbarta i szczególnym nadzorem J.J. Jeziorowskiego, 6 Polaków, a następnie 12[14]. Państwo subsydiowało każdego seminarzystę w kwocie 100 talarów rocznie, przeznaczając tę kwotę na utrzymanie, natomiast nauczyciele otrzymywali 400 talarów rocznie. Jan Józef Jeziorowski prowadził wykłady w seminarium nauczycielskim, były to: styl polski i niemiecki, ortografia, kaligrafia, geografia Prus Południowych, historia i przyroda. Dodatkowo udzielał prywatnych lekcji dla seminarzystów i wykładał w szkole publicznej[15].

Królewskie Gimnazjum Pedagogiczne kończyło się maturą, która umożliwiała podjęcie dalszej nauki na uniwersytetach. Zespoły Kształceniowe w Sulechowie przyciągały uczniów z okolic miasta, Śląska, Wielkopolski, czy pozostałych ziem polskich, nawet z odległej Warszawy. Nie brakowało uczniów z Litwy, czy też Moraw, Łużyc, Czech, jak też innych kierunków, np. Lubeki, Berlina, Nowej Marchii. Granice państwowe nie stanowiły przeszkody w poznawaniu i zdobywaniu wiedzy. Sulechów, mimo, iż leżał w Brandenburgii, to jednak był bardzo otwartym ośrodkiem kształceniowym. Idee tego Zespołu Kształceniowego szybko docierały do wszystkich tych, którzy chcieli zdobywać wiedzę. W roku 1873 dyrekcję Królewskiego Pedagogium objął Fryderyk Rudolf Hanow, który rozbudował o: własne ogrodnictwo, fermę krów mlecznych, trzody chlewnej, hodowlę drobiu, pasiekę, stawy rybne, sad.

Wśród absolwentów sulechowskiego ośrodka byli w pierwszym okresie uczniowie z terenów Brandenburgii, Saksonii, Łużyc, a także przedstawiciele rodów wielkopolskich: Zakrzewscy, Chłapowscy, Bronikowscy z Wielkopolski. W późniejszym okresie w Sulechowie można było spotkać przedstawicieli rodów z okolic Wojnowa, Trzebiechowa, ale i dalszych regionów, osoby, które były znane w Europie m.in.: książę Bernhard von Lippe-Bisterfeld, małżonek Juliany Holenderskiej, właściciel Wojnowa czy też Walter Krickenberg, światowej sławy amerykanista, dyrektor berlińskiego Muzeum Etnograficznego. Nie można pominąć także Bernarda von Sydowa, który w latach osiemdziesiątych 20. stulecia był pierwszym sekretarzem ambasady RFN w Warszawie. Był tu też Stanisław Henryk Janusz książę Radziwiłł, rotmistrz wojsk polskich, który poległ pod Malinami w 1920 r., był on właścicielem Klenicy oraz Albert Schulz, jeden z najwybitniejszych tłumaczy literatury polskiej na język niemiecki. Wśród uczniów wymienić należy Otto Sterna, fizyka, laureata Nagrody Nobla z 1940 r. za badania nad magnetyzmem protonów. Równie znany był Konstantin von Reuss, dyplomata, ambasador Wilhelma II w St. Petersburgu i Konstantynopolu, były właściciel Trzebiechowa[16].

Sulechowski ośrodek edukacyjny funkcjonował do wiosny 1945 r. W 1945 r. w murach Królewskiego Pedagogium, jak i budynkach internatu, zostało otwarte we wrześniu Gimnazjum Miejskie liczące 84 uczniów. Jednak już 2 stycznia 1946 r. rozpoczęło funkcjonowanie Liceum Pedagogiczne, które zostało tutaj przeniesione z Wolsztyna. Pierwszym dyrektorem został dr Antoni Maćkowiak[17]. Po likwidacji Liceum Pedagogicznego administrowanie kompleksem budynków przekazano Studium Wychowania Przedszkolnego. Do 1994 r. w murach dawnego Zespołu Kształceniowego funkcjonowały następujące placówki: Liceum Pedagogiczne, Liceum Pedagogiczne dla Wychowawczyń Przedszkoli, Studium Wychowania Przedszkolnego, Zespół Szkól Pedagogicznych i Studium Nauczycielskie[18]. Następnie powołano tutaj Zespół Szkół Administracyjnych im. Fryderyka Chopina. Obecnie znajduje się tam Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa.

13 B. Burda, *Uczniowie polscy w Królewskim Gimnazjum Pedagogicznym w Sulechowie w latach 1768-1818*, Przegląd Lubuski nr 1-2, Zielona Góra 1985, s. 26-27.

14 Ibidem, s. 16-18.

15 Zob. J. Ender, *Józef Jeziorowski*, „Szkice Legnickie" 1967, nr 4, s. 133-154; Polski Słownik Biograficzny, t. XI, Wrocław-Kraków 1964-1966, s. 220-221.

16 Zob. także: J.P. Majchrzak, „NON SCHOLAE, SED VITAE DISCIMUS" - 250 LAT SULECHOWSKICH TRADYCJI WYCHOWANIA DLA PRZYSZŁOŚCI, http://www.old.pwsz.sulechow.pl/index.php?m/historia dostęp z dnia 05.03.2017; jak też: B. Burda, *Związki edukacyjne Śląska z ziemiami polskimi w okresie oświecenia*, Zielona Góra 1992, s. 89 i n.

17 Liceum Pedagogiczne w Wolsztynie funkcjonowało już w 1945 r. Rozpoczęcie zajęć nastąpiło jesienią, 16 listopada 1945 r., z zaledwie 44 uczniami i 4 nauczycielami. Systematyczny wzrost liczby uczniów sprawiał, że w skromnych warunkach lokalowych szkoły organizacja procesu dydaktycznego stawała się coraz trudniejsza. Zaczęto więc myśleć o znalezieniu obiektu większego, bardziej funkcjonalnego. Na wniosek wizytatora Wiesława Sautera Kuratorium poznańskie wyraziło zgodę na przeniesienie szkoły do Cilichowa (taką nazwę nosił obecny Sulechów). Zob. prof. Hieronim Szczegóła, Liceum Pedagogiczne w Sulechowie 1945-1970, tekst wystąpienia z 1994 r., maszynopis, zbiory autora.

18 Zob. Licea pedagogiczne na Ziemi Lubuskiej, pod red. B. Ratusia, Zielona Góra 1984; „XXV-lecie Liceum Pedagogicznego w Sulechowie" Informator z okazji zjazdu absolwentów 13 czerwca 1970 roku. Sulechów 1970; Informator: 40 lat Studium Nauczycielskiego 1987; Dzieje Liceum Pedagogicznego w Sulechowie na stronie http://sulech.net/show.php/ z dnia 11.11.2009 r.: opracowane przez: Lecha Okowińskiego; Bolesława Hejduka, czy Dzieje szkół kształcących nauczycieli przedszkoli opracowane przez Marię Domejko i Bernarda Grupę.